

Steden van Fruit & Honing

Juni 2011

Steden van Fruit & Honing

Verslag van een themaverkenning

Deze verkenning is in opdracht van InnovatieNetwerk uitgevoerd/opgesteld door:
Marleen van der Kolk, MAP Advies & Projecten

Projectleider InnovatieNetwerk:
Ir. J.M. Rutten

Dit rapport is opgesteld in het kader van het domein 'Voeding', thema 'Voedsel voor de stad'.

Postbus 19197
3501 DD Utrecht
tel.: 070 378 56 53

www.innovatienetwerk.org

Het ministerie van EL&I nam het initiatief tot en financiert InnovatieNetwerk.

ISBN: 978 – 90 – 5059 – 457 – 8

Overname van tekstdelen is toegestaan, mits met bronvermelding.

Rapportnr. 11.2.269, Utrecht, juni 2011.

Voorwoord

In het alledaagse leven van stedelingen – en overigens ook van veel dorpelingen – is voedselproductie nagenoeg geheel afwezig. Het contact met de voedselketen beperkt zich doorgaans tot wat zich in de verkoop en consumptie afspeelt. Wat daaraan voorafgegaan is, voordat voedsel in de winkel of op de markt belandde, onttrekt zich aan het zicht. Hoe dit zo is gekomen, is een punt van nader orde. Aan het rapport dat voor u ligt, lag een andere vraag ten grondslag: “Welk profijt kunnen stedelingen ervan hebben als voedselproductie zich (ook) in hun dagelijkse leefomgeving zou voltrekken?”. En de vervolgvraag is voor InnovatieNetwerk vooral interessant: “Hoe zou dat kunnen?!”.

De concepten die in dit rapport worden uitgewerkt – “sportfruit” en “buurtboomgaarden” – richten zich op een specifieke productietak: de fruitteelt. Het is interessant om te zien dat deze concepten de uitkomst zijn van een zoekproces dat is begonnen met vragen over hoe we de gezondheid van onze leefomgeving kunnen verbeteren – ‘gezondheid’ wordt hierbij breed opgevat, dus niet alleen onze fysieke, maar ook onze sociale en psychische gezondheid. Onder de vele ideeën die daartoe zijn ontwikkeld, waren er veel die gingen over de introductie van voedselproductie in steden en “verstedelijkte dorpen”. De concepten lijken dus **productie**concepten maar zijn **gezondheids**concepten.

Nu is wat te berde wordt gebracht in dit rapport allesbehalve nieuw, laat staan baanbrekend. Wat het voor InnovatieNetwerk toch zeer de moeite waard maakt, is dat de twee concepten zó ontworpen zijn dat ze zowel een lange houdbaarheidsdatum als brede uitstraling beloven. Dat komt vooral doordat ze een antwoord bieden op dé vraag die dergelijke voedselconcepten altijd plaagt: “Wie stellen voldoende belang in onderhoud en beheer?”.

Het rapport is typisch een product van een netwerk-in-opbouw: het rapporteert over het gedane werk, over de stand van zaken en preludeert op volgende werkfasen. De eerstvolgende fase is het voorbereiden van eventuele pilots om de concepten te toetsen. Ik verwacht dat de betrokkenen in die fase de vruchten kunnen plukken van dit rapport.

Dr. G. Vos,
Directeur InnovatieNetwerk

Inhoudsopgave

Voorwoord

Samenvatting **1**

1. Inleiding **5**

- 1.1 Van Zinnoveren09 naar Steden van Fruit & Honing 5
- 1.2 Benthuizen 6
- 1.3 De verkenningsopdracht 7
- 1.4 Aanpak 7

2. De uitkomsten van de interviews **9**

3. Bijzondere fruitprojecten **17**

- 3.1 Nederland 17
- 3.2 Buitenland 19

4. Doorbraken **21**

- 4.1 Algemeen 21
- 4.2 Maatschappelijke issues 21
- 4.3 De maatschappelijke doorbraken 23

5. Partners en pilots **25**

- 5.1 De partners 25
- 5.2 De pilots 25

6. Aanbevelingen **27**

Bijlage 1: Vragenlijst **29**

Bijlage 2: Respondenten **31**

Summary **33**

Samenvatting

Voedselzekerheid is een van de meest urgente uitdagingen wereldwijd. De voedselproductie zal flink moeten toenemen om in 2050 de verwachte negen miljard mensen te kunnen voeden. De rol van steden bij de oplossing van dit voedselvraagstuk staat steeds vaker centraal: wereldwijd, binnen Europa en in Nederland.

Het eetgedrag van stedelingen en de invloed daarvan op het functioneren van de stad zowel fysiek, sociaal als economisch, is een in toenemende mate belangrijk maatschappelijk issue. Het gaat daarbij niet alleen om het verbouwen van voedsel en het consumeren daarvan, maar ook om revitalisering van binnenstedelijke ruimte, biodiversiteit, sociale cohesie, recreatie, educatie, zorg, gezondheid en zelfs empowerment van kansarme mensen.

We zien een voorzichtige tegentrend onder stadsbewoners om gezamenlijk in de eigen wijk of buurt voedsel te verbouwen, fruit te telen en dit samen te oogsten. Volkstuinen, buurtmoestuinen, buurtboomgaarden en stadslandbouw zijn erg populair onder stadsbewoners. Steeds vaker zien we bewonersinitiatieven, community-based, waarbij vers fruit en groente geoogst en verdeeld worden, en de opbrengst ten goede komt aan de bewoners zelf. In steden zien we her en der ook bloeiende imkergemeenschappen. Ondanks dat de wereldwijde bijensterfte stadsbijen net zozeer treft als bijen op het platteland, doen bijenvolken in stedelijk gebied het veel beter. Mede daardoor is aan aandacht voor bijenvolken en het vak van imkeren is in ieder geval geen gebrek in bepaalde steden.

Het is lang geleden dat in ons land het bezit van een hoogstamboomgaard of laaghangend fruit een interessante investering was. In de economische crisistijd van de jaren dertig van de vorige eeuw was de fruitteeltsector zelfs de enige sector die zich zonder overheidssteun succesvol ontwikkelde. Met name in Limburg en in het Rivierengebied bloeide de fruitsector tot de Tweede Wereldoorlog

volop. In Limburg was de fruitteelt een belangrijke bron van inkomsten, mede door de verschillende bijproducten, zoals stroopkoken, het maken van ciders en azijn, en het drogen in broodovens. Door innovaties, een verandering van smaak in de loop van de tijd en het ontbreken van een duidelijke fruitcultuur, zijn veel oude Nederlandse rassen verloren gegaan. Innovaties gericht op het gemakkelijker oogsten van fruit, een toename van de productie per boom en minder intensief onderhoud van de fruitbomen, en een smaakontwikkeling ten gunste van groot, stevig en friszuur, hebben ervoor gezorgd dat veel rassen uit de teelt verdwenen zijn.

In landen als Duitsland en Engeland is de economische waarde van (hoogstam)fruit nog wel volop aanwezig, mede door de ontwikkeling van allerlei bijproducten. Er is bijvoorbeeld sprake van een sap- en jamcultuur in deze landen.

Tegen deze achtergrond liggen er kansen voor de Nederlandse fruitteeltsector om de afstand tussen stadsbewoners en de fruitteeltsector te verkleinen, en daarmee de waarden te vergroten die bijvoorbeeld jongeren en hun ouders in het dagelijkse leven toekennen aan fruit. De toenemende belangstelling onder stadsbewoners (jong & oud) voor het zelf verbouwen en gezamenlijk oogsten van fruit is een mooi vertrekpunt om “sociaal smaakvol fruit” te introduceren en tegelijkertijd oude vakspecialismen als imkeren, het onderhoud van (hoogstam) fruitbomen en fruitproductie nieuw leven in te blazen en daarmee voor de lange termijn te waarborgen.

Voor deze eerste verkenning naar de haalbaarheid van de concepten “Fruit en Spelen” en “De Buurtboomgaard” zijn zestien gesprekken gevoerd met vertegenwoordigers uit het netwerk. De uitkomsten van deze gesprekken gaven ons inzicht in de maatschappelijke doorbraak die de concepten zouden kunnen realiseren en in de invulling daarvan. Centraal stond de innovatievraag “Hoe kunnen we de openbare ruimte maximaal benutten voor fruitteelt van betekenis?”. Deze werd bekeken vanuit een economische, maatschappelijke, ecologische en sociale invalshoek en vanuit het oogpunt van gezondheid, vastgoed, openbare ruimte, fruit en bijen.

De rode draad in de uitkomsten van deze gesprekken was de veelheid aan waarden die – veelal impliciet – met de concepten gemoeid kunnen zijn. De uitdaging daarbij was: hoe krijgen we zowel de menselijke, economische als de maatschappelijke waarde van de twee fruitconcepten scherp(er) in beeld? Fruit biedt ons de kans om meervoudig te kijken naar maatschappelijke vraagstukken. Het begrip “holistisch fruit” is zelfs genoemd.

Vaak werd in de gesprekken benadrukt dat fruit dicht bij het dagelijkse leven van mensen staat, aantrekkelijk en concreet is: iedereen heeft wel wat met fruit. Het staat voor lekker genieten & fun, samen – jong & oud – fruit oogsten en een heerlijke appeltaart bakken. Fruit kan een belangrijke samenbindende factor van betekenis zijn (net als sport) in (probleem)wijken, maar ook in overgangsgebieden van stad naar platteland of van stad naar landschap. Omdat fruit de mogelijkheid heeft om lokaal een breed samenhangend pakket aan activiteiten te ontwikkelen, kunnen participatie en ondernemerschap van burgers en kwetsbare mensen gestimuleerd worden; een concreet voorbeeld van

Welzijn Nieuwe Stijl! Ook is meerdere keren stilgestaan bij de discussie over het eigenaarschap van de openbare ruimte en de trend om deze ruimten productief voor de lokale economie in te zetten (eetbare publieke ruimten).

De discussies in de gesprekken over de verschillende waarden zijn te herleiden naar acht belangrijke maatschappelijke issues:

1. De ontwikkeling van nieuwe beelden over publieke ruimtes in steden en dorpen; meervoudig kijken naar oplossingen voor maatschappelijke vraagstukken.
2. Niet alleen integraal denken maar ook integraal doen vanuit één gemeenschappelijk belang!
3. De idee dat de fysieke ruimte invloed heeft op beweging, die steeds meer wortel schiet in de samenleving. Ontwerpers, architecten en stedenbouwkundigen gaan vaker aan de slag met de beweegvriendelijke omgeving in de bebouwde omgeving.
4. Een ontwikkeling bij (nieuwe en bestaande) sportaccommodaties is te streven naar open, multifunctionele en landschappelijke sportparken waar sport-leisure en landschap hand in hand gaan.
5. Vanuit het Wmo-gedachtengoed is Welzijn Nieuwe Stijl in gang gezet waarin ondernemerschap & participatie van burgers belangrijke issues zijn. Met een gedifferentieerd aanbod binnen de fruitconcepten zou dit mooi gekoppeld kunnen worden aan zorg en de participatie van kwetsbare mensen.
6. De bedreiging van de biodiversiteit in stedelijke gebieden.
7. De afstand tussen stadsbewoners en fruitteelt is groot.
8. Een gezonde leefstijl voor jong en oud: gezonde voeding en beweging.

Uit de gesprekken vielen vier maatschappelijke doorbraken te herleiden die – daarmee – een aanzet kunnen vormen voor uitwerking in de vorm van pilots:

- De ontwikkeling en implementatie van een beheersmaatschappij, met als werktitel “**de maatschappelijke openbare ruimte onderneming**”. Een samenwerking tussen bewoners-private partijen en overheid, waarin gezonde leefstijl, lokale voeding, participatie en ondernemerschap centraal staan.
- Fruit inzetten om de biodiversiteit in randzones en in stedelijk gebied te bevorderen (**holistisch fruit**), gecombineerd met het waarborgen van vakspecialismen als imkeren en het onderhoud van hoogstambomen.
- **Sportfruit** inzetten als breekijzer om de gesloten sportaccommodaties om te vormen tot open, landschappelijke en multifunctionele parken waarin biodiversiteit en buurtparticipatie centraal staan (grootweg 99% van de sportparken gaat dicht).
- **Sociaal fruit** als dé oplossing voor de lange termijn voor het dagelijkse onderhoud en beheer van het maatschappelijk groen en daarmee dé kans om een breed participatieaanbod voor burgers, Nieuwe Nederlanders en kwetsbare mensen neer te zetten.

Om recht te doen aan de uitkomsten van de gesprekken met het netwerk en om de noodzakelijke verbinding te leggen tussen de fruitteeltsector en de burger, is een belangrijke eerste stap om de gedachten tot nu toe praktisch te ordenen. Een ordening aan de hand van het

inzetten van twee leertrajecten in de vorm van pilots rondom de twee concepten “Fruit en Spelen” en “De Buurtboomgaard”: in kleine stappen geformuleerde uitgangspunten uitproberen en kijken wat er gebeurt in een proces op weg naar dé gewenste maatschappelijke doorbraak.

Tot slot doen we een paar suggesties die in onze optiek belangrijk zijn in de keuzes voor de locaties van de pilots en de invulling en follow-up van de pilots:

- Kies voor een pilotlocatie ook een grote plattelandsgemeente.
- Maak structurele oplossingen voor het beheer en onderhoud tot de kernopdracht van de pilot.
- Sta open voor een lokale inkleuring door burgers en maatschappelijke organisaties.
- Leg de focus zowel bij het maatschappelijke als economische rendement. De betrokkenheid van private partijen kan de benodigde continuïteit rond onderhoud en beheer bieden.
- Maak gerichte keuzes met een sterke focus op specifieke doelstellingen en voorkom daarmee een teveel aan partijen die lokaal allemaal overtuigd moeten worden.

1. Inleiding

1.1 Van Zinnoveren09 naar Steden van Fruit & Honing

Aan het concept waar deze verkenning over gaat, ligt een creatief zoekproces ten grondslag dat het best gekenmerkt kan worden als probleemgestuurd trechteren. Vertrekkend vanuit maatschappelijke issues zijn in meerdere ronden zoveel mogelijk oplossingen gegenereerd (divergentie). Deze zijn vervolgens gecombineerd tot nieuwe selecties (convergentie), om uiteindelijk uit te komen op een concept dat voldoende doorbraak kan genereren.

De directe aanleiding voor een eerste verkenning van het thema “Steden van Fruit & Honing” is Zinnoveren09 geweest, de jaarconferentie van InnovatieNetwerk in 2009. In twee creatieve sessies in Den Bosch en Den Haag zijn met deelnemers aan deze netwerkbijeenkomsten grensverleggende ideeën bedacht voor maatschappelijke vraagstukken. InnovatieNetwerk heeft Zinnoveren09 langs vier thema's uitgewerkt.

De thema's, elk met een innovatievraag aan het netwerk, waren:

1. Gezond 2.0: Hoe kunnen we de denk- en doekracht van iedereen inzetten voor een gezonde samenleving?
2. Alle wijken gezond: Hoe komen we van vele goede voorbeelden naar een gezonde praktijk?
3. Het nieuwe eten: Ontwerp een eetcultuur die hoort bij een gezonde samenleving.
4. Leren voor de toekomst: Hoe kunnen we de middelbare school omvormen tot kennisbron en voorbeeld van duurzaamheid?

Uit de uitkomsten van Zinnoveren09 heeft InnovatieNetwerk nieuwe combinaties van ideeën gemaakt en er daaruit drie geselecteerd voor nadere studie. Een van die nieuwe combinaties was een bundeling van ideeën over de introductie van tuinbouw in steden; vandaar de naam “Pluksteden” (zie Afbeelding 1).

Afbeelding 1:
Pluksteden.

Om verschillende redenen is “Pluksteden” geselecteerd als idee voor verdere verkenning:

- Er is weinig groen in steden, en dat beperkte groen wordt slecht benut. Mede hierdoor hebben stedelingen weinig met groen; ze zullen en kunnen er ook niet van profiteren;
- Toch zijn er veel en steeds meer stedelingen die met stadse vormen van tuinbouw aan de slag willen. Introductie van dergelijke nutsteelt kan dus de kwaliteit van leven in de stad verhogen;
- Er zijn al volkstuinten en enkele buurtmoestuinen, maar de indruk bestaat dat de fysieke en economische ruimte daarvoor eerder krimpt dan toeneemt. Dit roept vervolgens de vraag op hoe we die trend kunnen keren.

Met een plan van aanpak samengevat in vier onderzoeksvragen is “Pluksteden” verder vormgegeven”

1. Wat is het fysieke en economische potentieel van nutsteelt in de stad?
2. Welke organisatievormen zijn nodig om de potentie te realiseren?
3. Wie zijn de natuurlijke partners?
4. Wat kan het concept betekenen voor het alledaags leven van stedelingen, tuinders en fruittelers?

Om direct meer focus aan te brengen, is ervoor gekozen de verkenning te beperken tot vormen van stadsfruit. En vanwege de daarvoor noodzakelijke samenhang met de bijenhouderij is “Pluksteden” omgedoopt tot “Steden van Fruit & Honing”.

1.2 Benthuisen

Op 23 juni 2010 is in Benthuisen (Z-H) een eerste brainstormsessie met deskundigen uit het netwerk georganiseerd met als doel om het idee van “Steden van Fruit & Honing” in de week te leggen en te komen tot werkbare concepten.

Elf mensen zijn vanuit de invalshoeken economie, ecologie, maatschappij en gezondheid in een creatieve sessie aan de slag gegaan met de vraag “Hoe kunnen we de openbare ruimte maximaal benutten voor fruitteelt van betekenis?” In de presentatie door InnovatieNetwerk is die vraag nader toegelicht (zie onder).

Deze middag in Benthuisen leverde drie aanzetten tot concretere concepten op:

<u>Hoe kunnen we?</u>	<u>Idee/concept</u>
Fruitteelt op een aantrekkelijke en veilige manier in de openbare ruimte realiseren?	Fruitboten
Stadsdaken benutten voor fruitteelt?	Dakfruit
Burgers tot stadsfruiteelers maken?	Fruit uit Haagse binnenstad

Na Benthuisen heeft InnovatieNetwerk kritisch gekeken naar de kansen van de gecreëerde concepten in relatie tot de voorlopig gewenste doorbraken zoals:

- Van losse kleine “plots” naar een relatief grootschalige productie in een stedelijke omgeving;
- Van aan hun lot overgelaten bomen naar een “stadse” organisatie van teelt, onderhoud, oogst en verwerking;
- Van de stad als ecologische woestijn naar de stad als schatkamer van biodiversiteit;
- Geen goedkope, van subsidie afhankelijke overheidsvoorziening, maar een duurzaam businessmodel.

Deze doorbraakperspectieven maakten nóg een ronde van het opnieuw combineren van ideeën noodzakelijk, waaruit twee nieuwe concepten zijn voortgevloeid voor een gezonde stad en een andere eetcultuur. Het idee om burgers tot stadsfruiteelers te maken, is vertaald naar het concept “De Buurtboomgaard”.

Fruit langs sportvelden is een van de vele ideeën geweest in Benthuisen, maar is ter plekke niet verder uitgewerkt. Dit idee bood evenwel bij nader inzien heel goede mogelijkheden om de gewenste doorbraken te realiseren, reden waarom het is geselecteerd als tweede concept.

1.3

De verkenningsopdracht

Na Benthuisen heeft InnovatieNetwerk een opdracht geformuleerd die is uitgevoerd door Van der Kolk Advies: een eerste verkenning van de twee voorlopig geselecteerde kansrijke doorbraakconcepten, met als doel deze verder te preciseren en te onderzoeken op haalbaarheid. De twee concepten binnen het thema “Steden van Fruit en Honing” zijn:

Concept I: “Fruit en Spelen”, fruit langs sportvelden; met een groeiscenario: een verbinding met schoolpleinen, speelplekken en stadsparken.
 Concept II: “De Buurtboomgaard”, burgers tot (stads)fruittellers maken; fruit als vehikel inzetten om sociale ontmoeting, participatie, integratie in wijken en buurten te bevorderen.

De resultaten van deze verkenning moeten zijn:

- Een scherpe formulering van de maatschappelijke doorbraak die de concepten bevorderen of realiseren;
- Het aanscherpen van de concepten en de belangrijkste (hoofd)partners in beeld;
- Een overzicht van bijzondere fruitprojecten/initiatieven in Nederland en daarbuiten;
- Een overzicht van mogelijke organisatievormen.

1.4

Aanpak

De verkenningsfase is uitgewerkt in drie stappen:

1. Het verkennen van bijzondere fruitinitiatieven/fruitprojecten in de woonomgeving.
2. Het aanscherpen van de twee concepten en voorsorteren op wensen en mogelijkheden van eventuele partners.
3. Het terugkoppelen met het netwerk rond dit concept.

Centraal in de aanpak stonden gesprekken met het veld als vervolg op de sessie in Benthuisen. Na een interne update werden de keuzes en vervolgstappen aan de deelnemers teruggekoppeld en zal – voor de zomer van 2011 – een tweede sessie plaatsvinden.

Uitwerking stap 1 en 2:

Interviews

Er hebben zestien gesprekken plaatsgevonden in de maanden september tot half oktober 2010 (zie Bijlage 2). De gesprekken zijn aan de hand van eenzelfde vragenlijst uitgevoerd en geven inzicht in:

- a. De maatschappelijke doorbraak die de concepten kunnen bewerkstelligen.
- b. Concretisering van de concepten.
- c. De belangrijkste (hoofd)partners van beide concepten in beeld.
- d. Voorbeelden van vergelijkbare fruitinitiatieven.

Deskresearch

- a. Verkenning van fruitinitiatieven in Nederland en elders.

Excursies

- a. Gouda: fruitbomen met een hoogstambrigade en zorgfruitboerderij.
- b. Amsterdam: fruit- en groeninitiatieven in diverse wijken.
- c. Arnhem-Over Betuwe: de fruitwijk Schuytgraaf met zorgboerderij de Buitenplaats.

2.

De uitkomsten van de interviews

In navolgende tabel zijn de accenten samengevat zoals die naar voren kwamen in de gesprekken.

Organisatie	Doorbraak	Randvoorwaarden	Formulering en aanpak	Belemmeringen	Oplossingen	Betekenis organisatie	Bijdrage organisatie
Gemeente Deventer	<ul style="list-style-type: none"> - Krimp van sportvelden productief inzetten en daarmee stimuleren lokale economie - Verminderen van onderhoud-, beheer en participatiebudgetten voor gemeenten - Met fruitconcepten extra bedrijvigheid en verbreding bezoekers op multifunctionele én open sportparken 	<ul style="list-style-type: none"> - Sterke verankering met lokale partijen 	<ul style="list-style-type: none"> - Verbinding met sociale doelstellingen gemeenten 	<ul style="list-style-type: none"> - Criminaliteit, baldadigheid - Toename van onderhoud en beheer voor gemeenten - Toename concurrentie met een verbreding van fruitconcept 	<ul style="list-style-type: none"> - Opbrengsten genereren die terugvloeiën naar sportverenigingen en de betrokken zorgorganisaties 	<ul style="list-style-type: none"> - Maatschappelijke waarde - Ontschotting en verminderen participatiebudgetten en een participatie-aanbod 	
Eemstad Lab CAH	<ul style="list-style-type: none"> - Eetbare publieke ruimten - Sociaal in de vorm van een burgerfruitcoöperatie in stedelijk gebied - PPPS: publiek, privaat en particuliere samenwerking - Holistisch fruit, als cultuurdrager én samenbindende factor 	<ul style="list-style-type: none"> - Realistische showcasussen op korte termijn laten zien - De sociale doorbraak goed faciliteren - Ontkokering overall - Fruit, voedsel en voedselstrategieën op alle agenda's 	<ul style="list-style-type: none"> - Andere beelden creëren over de publieke ruimte - Ondernemerschap en de fruitcoöperatie goed faciliteren - Verbinding maken met groen onderwijs 	<ul style="list-style-type: none"> - Kokervisie - Wijziging bestemmingsplannen moeizaam - Huidige beelden over publieke ruimten - Intellectuelen, beleidsmakers krijgen geen verbinding met de gewone man/vrouw 	<ul style="list-style-type: none"> - Inzet voedselstrategieën - De burger wil het zelf! - Leven en leren in de duurzame stad 	<ul style="list-style-type: none"> - Verbinding met de leerstoel eco-effectief ondernemerschap in Almere - Binnen Eemstad Lab in Amersfoort past dit prima 	<ul style="list-style-type: none"> - Lokale pilots helpen realiseren in Amersfoort - Onderwijskundige kant - Helpen met businesscase

Organisatie	Doorbraak	Randvoorwaarden	Formulering en aanpak	Belemmeringen	Oplossingen	Betekenis organisatie	Bijdrage organisatie
Groenten Fruit-Bureau	<ul style="list-style-type: none"> - Stad en tuinbouw komen dichterbij elkaar - Versterking bewustwording en beleving consument met fruit - De kans om positieve waarden toe te kennen aan fruit, een betere hechting aan het product en de productiewijze - Toename consumptie fruit 	<ul style="list-style-type: none"> - Eenvoudige organisatie en low cost - USP voor stakeholder en burger! - Fruit staat voor lekker, genieten, gezelligheid, fun, beleving - Stimuleren van fruitconsumptie 	<ul style="list-style-type: none"> - Goede positionering concepten - Goede communicatie - Absolute helderheid over concept, doel, doelgroep en doel concepten 	<ul style="list-style-type: none"> - Concepten staan op zichzelf - Te veel bureaucratie - De voorlopige concepten roepen verkeerde beelden op 	<ul style="list-style-type: none"> - Aanhaken bij lopende fruitcampagnes - De benefits voor iedereen zijn helder - Uitstekende branding 	<ul style="list-style-type: none"> - Invulling van 2 x 2 ons groenten en fruit per dag - Invulling geven aan schoolfruit, werkfruit, zorgfruit en sportfruit - Floriade 2012 - Het moet raakvlakken hebben met vergroting bewustwording, genieten, beleven en daardoor meer hechting 	<ul style="list-style-type: none"> - Afhankelijk van keuzes is er een meerwaarde om mee te doen
Heijmans Vastgoed	<ul style="list-style-type: none"> - Dé kans om fruit multifunctioneel in te zetten in binnenstedelijk gebied - Fruit als waardenverhogende factor in plaats van kostenpost, wel via de zachte factoren - Fruit als vroegtijdig vliegwieltje om de betrokkenheid van burgers bij hun leefomgeving te vergroten 	<ul style="list-style-type: none"> - Het fruitbeheer en onderhoud moeten goed geregeld zijn, zoals bij de Playgrounds - Bewoners moeten het zélf willen - Passie en drive voor de lange termijn bij betrokken partners 	<ul style="list-style-type: none"> - Meerdere partners die gaan voor de lange termijn - Het concept is helder en voegt iets toe - Bevordert participatie en een vroegtijdige binding met aanstaande kopers c.q. gebruikers van het vastgoed 	<ul style="list-style-type: none"> - Geld, wie gaat betalen - Bestuurlijke procedures zoals bestemmingsplannen - Bureaucratie - Weerstand - Tijdelijkheid van braakliggende terreinen 	<ul style="list-style-type: none"> - Langetermijnvisie is helder - Er ligt een businesscase op basis van feiten en cijfers 	<ul style="list-style-type: none"> - Groen en duurzaam imago - Goed voor positie - Nieuwe netwerken, andere partners - Kennisontwikkeling en kennisoverdracht 	<ul style="list-style-type: none"> - Kennisbijdrage - Opstellen businesscase - Meehelpen met buurtparticipatie
PPH	<ul style="list-style-type: none"> - Versterking bewustwording & betekenis & kennis over fruitteelt bij consument - Beweging en gezonde voeding gecombineerd 	<ul style="list-style-type: none"> - Helderheid over zowel economische als maatschappelijke meerwaarde - Helder concept, doel, doelgroep, strategie en communicatie in orde - Voortborduren op bestaande initiatieven - Nadruk op opbrengsten i.p.v. kosten - Focus op participatie van de eindgebruikers vanaf start project - Kwaliteit groen pico bello 	<ul style="list-style-type: none"> - Een integrale visie voor de lange termijn met daarin de economische & maatschappelijke meerwaarde - De USP per stakeholder scherp formuleren 	<ul style="list-style-type: none"> - Geen integrale langetermijnvisie - Geen investeringen op onderhoud en beheer, waardoor verloederend optreedt - Geen participatie van onderop - Geen economische meerwaarde 	<ul style="list-style-type: none"> - Langetermijnpartners - Visie - Economische & maatschappelijke meerwaarde op tafel en concreet maken 	<ul style="list-style-type: none"> - Verbinding met concept groene stad - Fruit en groen samen doorontwikkelen o.a. met verticale tuinen 	<ul style="list-style-type: none"> - Meedoen in denktank - Inzetten communicatie van de groene stad - Netwerkinzetten - Internationaal podium zoals Green City

Organisatie	Doorbraak	Randvoorwaarden	Formulering en aanpak	Belemmeringen	Oplossingen	Betekenis organisatie	Bijdrage organisatie
Gemeente Amsterdam (de bomen-consulent)	<ul style="list-style-type: none"> - Een integrale benadering vanuit één gemeenschappelijk belang - Als je de dingen kunt combineren: Leefbaarheid, klimaat, gezondheid, participatie, educatie, et cetera - Groene ambitie kwantificeren - Dé oplossing voor het onderhoud en beheer 	<ul style="list-style-type: none"> - Co-financiering tussen betrokken partners - Bewoners, gebruikers moeten het echt willen - Continuïteit in onderhoud en beheer! - Kwantificeren groene ambitie - Integrale benadering vanuit een gemeenschappelijk belang 	<ul style="list-style-type: none"> - In de aanpak: start 2 goede voorbeelden en laat dit de mensen zien - Vakspecialisme waarborgen - Maak deze concepten tot dé oplossing voor onderhoud en beheer - Scherpe aandacht voor de jeugd - In welk deel van Nederland, maakt uit! 	<ul style="list-style-type: none"> - Asfalt is ideaal voor bijvoorbeeld beheerders van accommodaties - Continuïteit onderhoud en beheer voor de lange termijn is niet te regelen - Gebrek aan ruimte 	<ul style="list-style-type: none"> - Fruit is prima oplossing voor tijdelijk groen. De postzegelparken vertalen naar postzegelfruit - De stads-bewoners willen wel iets met fruit 	<ul style="list-style-type: none"> - In de uitvoering een pilot in Amsterdam en daarmee laten zien dat het werkt 	<ul style="list-style-type: none"> - Pilot starten - Meedenken, expertise inzetten en introduceren pilot binnen de gemeente Amsterdam
Gemeente Amsterdam Stadsdeel Oost, afdeling Sportaccommodaties	<ul style="list-style-type: none"> - Buurtparticipatie met fruit - Verbreding van doelgroepen op sportparken - Meer bewustwording van fruit, fruitsoorten, bijen, imkers, fruit als breekijzer om sportcomplexen open te breken en multifunctioneel in te zetten 	<ul style="list-style-type: none"> - Inpassen in bestaande plannen en verbinden met lopende natuurprojecten - Groot uitgangsmateriaal en goede kwaliteit uitvoering - Gericht op vergroten betrokkenheid buurt - Het fruit is van iedereen: Laat ze plukken! Laat ze eten! Laat ze klimmen! 	<ul style="list-style-type: none"> - Lokale partners niet direct sportverenigingen maar St. Landschapsbeheer en de gemeentelijke afdeling welzijn 	<ul style="list-style-type: none"> - Tijd, menskracht en budget voor materiaal 	<ul style="list-style-type: none"> - Tijd, menskracht en budget voor materiaal 	<ul style="list-style-type: none"> - Fruit als breekijzer voor open sportparken - Extra impuls verbreding bezoekers sportparken en buurtparticipatie - Vergroten van de biodiversiteit op sportparken 	<ul style="list-style-type: none"> - Start pilot in stadsdeel Oost-Watergraafmeer
Verwey-Jonker Instituut	<ul style="list-style-type: none"> - Dé kans om een breed participatieaanbod voor kwetsbare burgers en nieuwe Nederlanders neer te zetten - Grensverleggen ten aanzien van het fenomeen openbare ruimte - Lange-termijnoplossing voor de van onderhoud & beheer van groene concepten 	<ul style="list-style-type: none"> - Concepten spelen gemakkelijk een rol in het dagelijkse leven - Beheers- en onderhoudsfase is dé kernfase - Werk met wijk- en betekenisprofielen per boomgaard - Bij kwetsbare burgers de structuur stevig aanzetten! 	<ul style="list-style-type: none"> - Kernfase: eerst oplossingen voor onderhoud en beheer helder maken - Behoeften van buurt betekenis geven, dan pas uitrol concepten - Geef probleemgroepen rol in de boomgaard - Niet alleen vanuit veiligheid redeneren, ook vanuit kansen, in de vorm van een leerwerktraject - Pas op de politieke lading bij specifieke doelgroepen (Smulbos!) 	<ul style="list-style-type: none"> - De concepten zijn financieel niet duurzaam - Onderhoud en beheer zijn niet voor de langere termijn geregeld 	<ul style="list-style-type: none"> - Ontschotting van de participatie-budgetten Wmo, Wwb en Wsw - Concepten stimuleren in bepaalde mate ondernemerschap en daarop voortborduren 	<ul style="list-style-type: none"> - Raakt lopende programma's bij Verwey, zoals sport en vermaatschappelijking van de zorg 	<ul style="list-style-type: none"> - Meedenken, aanscherpen concepten t.a.v. sociale vraagstukken - Onderzoek, wijkprofielen opstellen - Monitoring - Partnerschap

Organisatie	Doorbraak	Randvoorwaarden	Formulering en aanpak	Belemmeringen	Oplossingen	Betekenis organisatie	Bijdrage organisatie
NIGZ	<ul style="list-style-type: none"> - Fruit krijgt betekenis door in nabijheid product te zien, te ruiken, te proeven en productiewijze te ervaren - Een integraal verhaal volgt nu eindelijk op een integrale aanpak! 	<ul style="list-style-type: none"> - Lokaal aanhaken bij scholen waar al fruitbeleid is - Koppelen aan landelijke programma's zoals JOGG, lokaal actief en de beweegvriendelijke omgeving - Uitvoeren succesvolle pilots - Businesscase helder - Een lokaal draaiboek 	<ul style="list-style-type: none"> - Aanvullende interventies aan elkaar verbinden 	<ul style="list-style-type: none"> - Geld - Allemaal eilandjes, geen integrale aanpak - Onvoldoende goede ambassadeurs - Geen verbinding met de doelgroep 	<ul style="list-style-type: none"> - Goede ambassadeurs - Een goed netwerk - Goede pilots om te laten zien dat het werkt - Plannen met elkaar verbinden ivm financiering 	<ul style="list-style-type: none"> - Een concrete aanvulling op bestaande programma's, gezonde voeding en beweging 	<ul style="list-style-type: none"> - Meedenken in conceptontwikkeling en implementatie - Actief op zoek naar pilots en ambassadeurs - Verbinding met de sportwereld
Stichting Landschapsbeheer Gelderland/St. IJsselboomgaarden	<ul style="list-style-type: none"> - Eetbare stadszones tussen stad & platteland, stad & landschap gekoppeld aan biodiversiteit 	<ul style="list-style-type: none"> - Concepten inzetten als opschaling van speelplekken, stads-parken, schoolpleinen - Fruitconcepten niet afwijkend voor gebruikers, er moet een logica in zitten gerelateerd aan de plek. - Afzet borgen, waarheen met al dat fruit? - Bij tijdelijkheid het verplaatsen van de fruitbomen borgen 	<ul style="list-style-type: none"> - Aanpak via invalshoek gemeenten. Met een antwoord voor de komende 10 jaar - Let op formulering: eetbare randzones of stadszones i.s.m. sportaccommodaties 	<ul style="list-style-type: none"> - De plek is niet logisch voor potentiële gebruikers - De veiligheid en kwaliteit zijn niet te handhaven - Geen continuïteit voor de langere termijn, bijv. t.a.v. onderhoud en beheer - Onvoldoende geld, budget 	<ul style="list-style-type: none"> - Gemakkelijk in te passen in andere concepten, waardoor opschaling mogelijk is - Aanhaken bij de motivatie van bewoners in stadszones 	<ul style="list-style-type: none"> - Concrete invulling thema stadszones - Professionalisering van het concept Schuytgraaf incl. een businesscase 	<ul style="list-style-type: none"> - Introduceren in gemeentelijk netwerk - Kennis en ervaring inzetten - Meedenken over doorontwikkeling in de praktijk - Inzetten methodieken oral history, etc
NFO		<ul style="list-style-type: none"> - Er moet een ondernemer zijn die er brood in ziet ivm continuïteit, vakkennis, et cetera - Leg het accent op aankleding en verbreding van huidige activiteiten fruittelers - Zoek aansluiting bij bestaande PR-campagnes 	<ul style="list-style-type: none"> - Keuze: is het voor een nichemarkt of voor de overige fruittelers? 			<ul style="list-style-type: none"> - Oplossing voor fruittelers die willen verbreden - Betekenis geven aan algemene campagnes in de sector - Betekenis geven aan productpromotie sector 	<ul style="list-style-type: none"> - Meedenken om aansluiting te vinden bij de 5% -10% potentiële fruittelers die willen moderniseren - Meeliften met bestaande communicatiekanalen en middelen NFO - Verbindingen maken met PR-campagnes Groenten-Fruitbureau

Organisatie	Doorbraak	Randvoorwaarden	Formulering en aanpak	Belemmeringen	Oplossingen	Betekenis organisatie	Bijdrage organisatie
Movisie	<ul style="list-style-type: none"> - Concrete invulling Welzijn Nieuwe Stijl, - Ondernemerschap en participatie hand in hand - Laat fruit sociaal van betekenis zijn bij bewoners, kwetsbare groepen in grotere gemeenten in plattelandsgebieden - Aansluitend bij de historie van het gebied - Begrenzing collectieve veiligheidsneurose 	<ul style="list-style-type: none"> - Zowel draagvlak als draagkracht bij burgers én lokale organisaties - Welzijn Nieuwe Stijl en Zorg gekoppeld aan duurzaamheid - Topdown en bottom-up verbinden - Outcome helder, maar geen kant-en-klare concepten 	<ul style="list-style-type: none"> - Aanpak langs de weg van participatie van bewoners en organisaties met focus op de lange termijn - Uitvoering stappenplan - Verwerk de methodiek van duurzame wijken voor Milieu - Een duidelijke Toekomstvisie waar iedereen bij wil horen <p>Formulering: - “De Buurtboomgaard” en “Fruit en Spelen” zijn concreet!</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Geen geduld, geen langetermijnvisie - Te veel partijen overtuigen - Voorbijgaan aan ieders belang - De ambassadeurs geloven er niet in - Te veel doelstellingen tegelijk 	<ul style="list-style-type: none"> - Geen doelgroepen-beleid - Differentiatie, langs een groei-model - Concepten hebben uitstraling, kwaliteit - Is het geloofwaardig, geen middel om te bezuinigen 	<ul style="list-style-type: none"> - Invulling voorlopende programma’s zoals sociaal platteland, groen en welzijn - Invulling Stedenestafette voorjaar 2011 - Koppeling met eco-kids 	<ul style="list-style-type: none"> - Meedenken en mee ontwikkelen ondernemerschap & participatie - Kennis en ervaringen uitwisselen - Verbinden met lokale partijen
Grontmij	<ul style="list-style-type: none"> - Het idee dat de fysieke ruimte invloed heeft op beweging en gezonde voeding - De komst van de openbare beweegruiimte onderneming, bewoners-private ondernemers-overheid 	<ul style="list-style-type: none"> - Oplossing dagelijkse beheer lange termijn! - Een businesscase: Wie investeert? Wie heeft de credits? Wie is verantwoordelijk? - Gemotiveerde afnemers, georganiseerde huurders en/of huiseigenaren via CPO of HuurWens-Woning 	<ul style="list-style-type: none"> - Aanpak: opstellen businesscase “Openbare ruimte onderneming” - Formulering: grensverleggende eetbare beweegruimten - Ontwikkelen van een ppps-coöperatie - Concrete invulling van een beweegvriendelijke omgeving: zowel fysiek als sociaal 	<ul style="list-style-type: none"> - Onvoldoende antwoord op behoeve dagelijkse praktijk 	<ul style="list-style-type: none"> - Aansluiten aan de voorkant van het proces bij gebiedsontwikkeling bij gemeenten, beleggers en via CPO, HuurWens Woning - Aansluiten bij maatschappelijke doelstellingen gemeenten 	<ul style="list-style-type: none"> - Ontwikkelen en uitvoeren van beheersmaatschappij openbare ruimte onderneming 	<ul style="list-style-type: none"> - Uitwerken businesscase - Als partnerism NISB - Meedenken, mede-uitvoerder en partner van de pilots

3.

Bijzondere fruitprojecten

3.1 Nederland

Uit de gesprekken (zie Hoofdstuk 2) en een internetsearch zijn verschillende fruitvoorbeelden in Nederland en daarbuiten naar voren gekomen. Dit hoofdstuk heeft allerminst de pretentie volledig te zijn – het geeft een doorkijkje naar inspirerende praktijkvoorbeelden.

Eva Lanxmeer, Culemborg

De gemeente Culemborg heeft binnen haar stadsgrenzen ruimte gemaakt voor de ontwikkeling van een ecowijk met daarin onder andere een stadsboerderij. De stadsboerderij maakt onderdeel uit van een integraal stedenbouwkundig plan voor de wijk EVA Lanxmeer, dat beoogt bewoners en gebruikers een actieve bijdrage te laten leveren aan een duurzame samenleving. Fruit speelt in deze wijk een prominente rol. Er is in en rond de stadsboerderij veel fruit, en door de wijk heen staan tal van fruitbomen. Ook is er een fruitboomgaard.

In de ontwikkeling van de wijk is gebruik gemaakt van permacultuurontwerpprincipes, en daaruit vloeide de ambitie voort om binnen de wijk voedselproductie te realiseren. Inmiddels is de stadsboerderij een aantal jaren productief en ontwikkelen zich zeven functies in vier zones. De functies zijn: voedselproductie, zorg, recreatie, educatie, landschapsbeheer, onderzoek en ontwikkeling, en participatie. Deze functies worden door drie ondernemingen in vier zones uitgevoerd. In de landbouwzone is de stadsboer bezig, in de proeftuin is de zorgboer met zorgvragers aan de slag en wordt er geëxperimenteerd met praktijken uit de permacultuur. In de zone openbare (groen)gebieden en het erf wordt gerecreëerd en vindt landschapsbeheer plaats. Verder is er aandacht voor duurzaamheidsthema's zoals energieopwekking, water-

beheer, mobiliteit en het gebruik van duurzame bouwmaterialen. In het EVA-concept spelen (toekomstige) bewoners een belangrijke rol – zowel bij de planontwikkeling als het beheer van een wijk. Persoonlijke betrokkenheid van mensen is een voorwaarde voor het realiseren van een duurzame leefomgeving. Zonder betrokkenheid ontstaat geen duurzame leefomgeving. Vanaf het begin zijn (toekomstige) bewoners betrokken bij het opstellen van het stedenbouwkundig programma.

De wijk Schuytgraaf, Arnhem-Over Betuwe

De wijk Schuytgraaf is een wijk in aanbouw in Arnhem-Zuid met ruim 6000 woningen en 25 karakteristieke buurten. Bij de bouw van Schuytgraaf is zoveel mogelijk aangesloten bij het Betuwse landschap en de Betuwse fruittelers. In een deel van deze buurten speelt fruit een rol. De straatnamen hebben fruitnamen, het groen dat er staat zijn fruitbomen, alle nieuwe bewoners kregen een hoogstamboom cadeau en op twee plekken in de wijk is een fruitboomgaard in ontwikkeling met een hoogstambrigade. In deze brigade zorgen bewoners, zorgvragers en Stichting Landschapsbeheer Gelderland voor het onderhoud van de bomen. Een belangrijke rol heeft de verbouwde en multifunctionele boerderij de Buitenplaats, een dagbestedingsplek voor 60 cliënten met een verstandelijke beperking. Er zijn vier creatieve werkplaatsen en een tuin met daarin een hoogstam-boomgaard en moestuin met kas. De boerderij is in ontwikkeling om dé ontmoetingsplek te worden voor buurtbewoners – jong en oud – van deze nieuwe wijk en recreanten uit de wijde omgeving.

Gouda

In Gouda bestaat de mogelijkheid om letterlijk en figuurlijk “Stad en Land” af te lopen. Dicht bij de stad ligt de 2 kilometer lange Bloemendaalseweg, een lint van monumentale boerderijen met veel groen en een rijke historie aan fruit. Ook hier speelt een zorgboerderij met een hoogstamboomgaard, moestuin en een zorgimkerboerderij (!) een centrale rol. De Vereniging Bescherming Bloemendaalseweg (VBB) zet onder andere in op onderhoud en beheer van de huidige hoogstamboomgaarden en streeft naar uitbreiding. Dit gebeurt door de Hoogstambrigade, waarin bewoners en zorgvragers samen de snoei en aanplant verzorgen.

Amsterdam

In Amsterdam zijn bewonersinitiatieven rondom fruit en groente sterk in opmars. Er zijn veel activiteiten waarin fruit een rol speelt. Opvallend is het begrip “postzegelparken”, dat nu na ruim 10 jaar steeds meer gaat leven bij bewoners. Een voorbeeld is het Jan Wolkers postzegelparkje (Afbeeldingen 3 en 4, blz. 19). Voorheen een onopvallende, rommelige openbare groenstrook tussen woningen en flats. Nu een mooi plantsoen, voor en door bewoners, waarin onder andere fruit en insecten een rol spelen.

Nederland: Noord Gasselternijveen

Sinds 1990 worden fruitbomen onderhouden en geoogst door bewoners van de Hoofdstraat Noord, georganiseerd in een bewonerscomité. Naast extra opbrengsten levert dit ook een innige band op tussen de buurtbewoners. In het verleden was dit een taak van de gemeente, nu

is dit overgenomen door de bewoners. De bewoners bemesten, snoeien, oogsten en verwerken het fruit en de verkoop gaat via de boerenkaaswinkel van een van de buurtbewoners. Daarnaast organiseren de bewoners extra activiteiten rondom fruit, zoals een peren-brunch.

*Afbeelding 3:
Jan Wolkers Plantsoen
in Amsterdam.*

*Afbeelding 4:
Insectencamping op Jan Wolkers
Plantsoen.*

3.2 Buitenland

Engeland

De *community orchards* en de *orchards path* van Common Ground zijn in ontwikkeling in Engeland. Er is sinds kort een Special Award te winnen. De gedachte is niet gericht op fruitproductie, maar op het creëren van een *open air* buurt- of dorpgemeenschapshuis. Dit vanuit de behoefte aan meer plekken om te ontspannen, te spelen en voor gezamenlijke activiteiten tussen mensen met verschillende leeftijds-groepen en achtergronden. De organisatie doet dit door in te zetten op nieuw gebruik van oude boomgaarden en het aanplanten van nieuwe boomgaarden. Het streven is om op cruciale plekken boomgaarden te realiseren, zoals schoolboomgaarden, stadsboomgaarden, museum-boomgaarden en ziekenhuis- en bedrijfsboomgaarden.

In Londen is sinds januari 2009 the London Orchard Project (<http://thelondonorchardproject.org/>) van start gegaan. Dit project is opgericht door Carina Dunkerley en Rowena Ganguli en gericht op het promoten van fruitboomgaarden en laaghangend fruit in de stad Londen. Ze werken samen met de bewoners in de aanplant, het onderhoud en het oogsten van het fruit. De organisatie streeft ernaar om bewoners zoveel mogelijk te faciliteren en te ondersteunen in hun eigen fruitinitiatieven.

Canada

De Vancouver Fruit Tree Project is een community-based geregistreerde liefdadigheidsinstelling gewijd aan het oogsten en het delen van vers fruit in Vancouver. In de praktijk nemen particulieren met fruit contact op met de Fruit Tree Project om fruit of noten te doneren van hun bomen. Er worden vrijwilligers gemobiliseerd om het fruit te plukken en schoon te maken. Vervolgens levert Fruit Tree Project de lokale oogst aan partners zoals kinderdagverblijven, voedselbanken en buurtcentra. Kinderdagverblijven zetten de vruchten in voor gezonde snacks voor hun kleuters, een seniorgroep bakt taarten in de gemeenschappelijke keuken, et cetera. In 2009 is er 7.300 pond fruit verzameld en gedistribueerd naar 15 partners.

Vergelijkbare initiatieven zijn er in Portland en Seattle in de VS.

De Green Flags

De Green Flag Award werd voor het eerst toegekend in 1996 als blijk van erkenning en waardering van de beste groene ruimten in Groot-Brittannië. De Green Flag Award is een initiatief van The Civic Trust en van Communities and Local Government, een instelling die zich toelegt op stedelijke en maatschappelijke ontwikkeling, waarbij groen een belangrijke rol speelt. Deze organisaties zetten zich in voor verbetering van parken en groene openbare ruimten. Inmiddels zijn er ook pilots in Nederland en Duitsland. Om in aanmerking te komen voor deze prestigieuze prijs, moet een park gastvrij en veilig zijn, milieuvriendelijk, en moeten eventuele oude landschapselementen zoveel mogelijk in stand zijn gehouden. Van groot belang is ook de betrokkenheid van omwonenden of andere burgers bij het park, bijvoorbeeld door mee te doen aan activiteiten.

Er zijn drie categorieën:

1. The Green Flag Award® is een prijs voor de beste parken en groene ruimten.
2. The Green Pennant Award® is een prijs voor de beste groene ruimten gemanaged door vrijwilligers en bewonersgroepen.
3. Green Heritage Site Accreditation is een prijs voor het beheer van een gebied met lokaal of nationaal historisch belang.

Almelo heeft voor het derde achtereenvolgende jaar voor het Goossenmaatspark en Schelfhorstpark, de Green Flag Award gekregen. Dat betekent dat de parken gastvrij, veilig en milieuvriendelijk zijn en dat oude landschapselementen zoveel mogelijk in stand zijn gehouden. Van groot belang is ook de betrokkenheid van omwonenden of andere burgers bij het park, bijvoorbeeld door mee te doen aan activiteiten.

4.

Doorbraken

4.1

Algemeen

Ten aanzien van beide concepten (Stadsfruit en Buurtboomgaarden) zijn enkele gemeenschappelijke aandachtspunten te destilleren, die in nagenoeg alle gesprekken terugkwamen:

1. De toenemende druk op de budgetten van onderhoud en beheer bij groenvoorzieningen in gemeenten, waardoor verloedering en verrommeling van de groene ruimte optreedt;
2. De terugval van de lokale economie, met name in het midden- en kleinbedrijf. Deze ontwikkeling is zowel in de stad als in dorpen en kleine kernen gaande;
3. De gezondheid van grote groepen Nederlanders (specifieke aandacht voor de jeugd). We eten steeds minder fruit en bewegen steeds minder;
4. Politici en bestuurders hebben een voorkeur voor kortetermijnfixes bij maatschappelijke vraagstukken;
5. De integratieproblematiek en de verharde verhoudingen tussen verschillende groepen, specifiek tussen autochtone en allochtone Nederlanders in steden en dorpen;
6. De beperkte participatie van burgers in de eigen woonomgeving en de streeve samenwerking tussen burgers-ondernemers-overheid;
7. De afstand tussen stadsbewoners en fruitteelt;
8. De geringe kennis van en belangstelling voor fruit en fruitsoorten. Met als gevolg een daarmee samenhangende geringe waarde die bijvoorbeeld jongeren en hun ouders in het dagelijkse leven toekennen aan fruit;
9. De terugloop van de biodiversiteit in randzones, binnenstedelijk gebied en niet-stedelijke gebieden, waardoor onder andere bijenvolken verschromen;

10. De klimaatproblematiek in stedelijk gebied zoals de te hoge temperatuur in steden, te veel CO₂ en een slechte waterbedding in grote steden;
11. Het waarborgen van het vakspecialisme met betrekking tot fruitbomen, fruitproductie en imkeren;
12. Er staan steeds meer kwetsbare mensen zonder perspectief langs de zijlijn, met onvoldoende zinvolle dagbesteding;
13. Groenconcepten worden bijna altijd gezien als kostenpost in plaats van als een factor die waarde toevoegt, bijvoorbeeld voor het vastgoed, de levendigheid van wijken en het plezier tussen mensen.

4.2

Maatschappelijke issues

Rode draad in de gesprekken is de veelheid aan waarden die – veelal impliciet of indirect – met de concepten gemeend kunnen zijn. Hoe krijgen we zowel de menselijke, economische als de maatschappelijke waarde van de fruitconcepten scherp(er) in beeld? Vaak werd in de gesprekken benadrukt dat fruit dicht bij het dagelijkse leven van mensen staat, aantrekkelijk en concreet is: iedereen heeft wel wat met fruit, ondanks de gestaag afnemende waardering. Het staat voor lekker genieten & fun, samen – jong & oud – fruit oogsten en een appeltaart bakken. Fruit kan een belangrijke samenbindende factor van betekenis zijn in (probleem)wijken, maar ook in overgangsgebieden van stad naar platteland of van stad naar landschap. Omdat fruit de mogelijkheid heeft om lokaal een breed samenhangend pakket aan activiteiten te ontwikkelen, kan het ingezet worden om participatie en ondernemerschap van burgers en kwetsbare mensen te stimuleren. Ook biedt fruit de kans om meervoudig te kijken naar maatschappelijke vraagstukken. Het begrip *holistisch fruit* is zelfs genoemd in een van de gesprekken. Ook is meerdere keren stilgestaan bij de discussie over het eigenaarschap van de openbare ruimte en de trend om deze ruimten productief voor de lokale economie in te zetten (eetbare publieke ruimten).

Een voorbeeld van een innovatie in de thuiszorg is de opkomst van de organisatie Buurtzorg, waarin de verschillende waarden mooi gecombineerd zijn.

De innovatie is ontstaan vanuit de problematiek van de thuiszorg. De sector kampt al jarenlang met flinke problemen, zoals kwaliteitsverlies, vergrijzing, stijgende kosten en gebrek aan personeel. De nieuwe thuiszorgorganisatie Buurtzorg richtte zich niet op de productie van het aantal uren zorg, maar op duurzame uitkomsten: gezondheidswinst, oplossingen voor de cliënt, kwaliteit van leven en zorgonafhankelijkheid. Een belangrijke succesfactor is geweest de inschakeling en afstemming met andere professionals, zoals de huisarts en de wijkverpleegkundige. Resultaat is dat buurtzorg effectiever is, het aantal cliënten per jaar lager, de doorlooptijd korter en de hoeveelheid ongeplande zorg lager. Naast “beter” is buurtzorg ook “goedkoper” dan de reguliere thuiszorgorganisaties en staat zelfs expliciet vermeld in het nieuwe Regeerakkoord als voorbeeld-businessmodel voor de sector.

De discussies in de gesprekken over het concept zijn te herleiden naar de volgende maatschappelijke issues:

- De ontwikkeling van nieuwe beelden over publieke ruimten in stad en dorp.
- Publieke ruimten waar samen voedsel verbouwd kan worden en er maatschappelijk groen ontstaat. Publieke ruimten krijgen door de combinatie Mens & Voedsel een geheel andere maatschappelijke waarde: van kijkgroen, passief beheer en onderhoud en veelal een kostenpost, naar actief groen met meer contact tussen burgers en daarmee een opbrengstenpost.
- Het meervoudig kijken naar oplossingen voor maatschappelijke vraagstukken.
- Niet alleen integraal **denken** maar ook integraal **doen** vanuit een gemeenschappelijk belang!
- Fruit inzetten als dé verbindende schakel vanuit verschillende domeinen: sociaal, gezondheid, ecologisch, integratie, participatie & zelfredzaamheid, economie, vastgoed en onderwijs;
- De idee dat de fysieke ruimte invloed heeft op beweging, schiet steeds meer wortel in de samenleving. Ontwerpers, architecten en stedenbouwkundigen gaan vaker aan de slag met de beweegvriendelijke omgeving in de bebouwde omgeving;
- Een ontwikkeling bij (nieuwe en bestaande) sportaccommodaties is om te streven naar open, multifunctionele en landschappelijke sportparken. Op deze parken gaan sport-leisure-landschap hand in hand. Amsterdam en Maastricht zijn hierin belangrijke voorlopers;
- Vanuit het WMO-gedachtengoed is Welzijn Nieuwe Stijl in gang gezet om ondernemerschap & participatie van burgers te ondersteunen. Met een gedifferentieerd aanbod aan activiteiten zou dit mooi gekoppeld kunnen worden aan Zorg en aan participatie van kwetsbare mensen;
- De bedreiging van de biodiversiteit in stedelijke gebieden, specifiek in randzones bij de overgang van stad & platteland en stad & landschap. Deze laatste zones zijn voor bijen nog eens extra moeilijke overgangsgebieden;
- De afstand tussen stadsbewoners in de grote steden en bewoners in grotere gemeenten in plattelandsgebieden en tuinbouw/fruitteelt is groot. Verbinden van stad & platteland en producent & consument. Niet alleen ontbreekt kennis over fruit en fruitsoorten, maar ook de betekenis die het *niet* krijgt doordat het product en de productiewijze ontbreken in de alledaagse leefomgeving (zien, ruiken, proeven);
- Een gezonde leefstijl voor jong en oud is al geruime tijd een maatschappelijk issue.

4.3

De maatschappelijke doorbraken

Door de geformuleerde maatschappelijke doorbraken die de concepten kunnen bewerkstelligen of aanjagen (Paragraaf 4.1) te relateren aan de maatschappelijke issues die signaleerd zijn in de gesprekken

(Paragraaf 4.2), is een indikking van kansrijke doorbraakpraktijken mogelijk.

Ik selecteer er vier:

1. De ontwikkeling en implementatie van een beheersmaatschappij, met als werktitel “**De maatschappelijke openbare ruimte onderneming**”. Een samenwerking tussen bewoners-private partijen-overheid, waarin gezonde leefstijl, sociale & lokale voeding en participatie & ondernemerschap centraal staan (PPPS – publieke, private en particuliere samenwerking).
2. Fruit inzetten om biodiversiteit in randzones in stedelijk gebied te benutten en te bevorderen. Dit koppelen aan fruit van betekenis voor burgers in deze overgangsgebieden door fruit te zien, te proeven, te ruiken en het productieproces te ervaren – **holistisch fruit!**
3. **Sportfruit** inzetten als breekijzer om de gesloten sportaccommodaties om te vormen tot open, landschappelijke en multifunctionele parken waarin biodiversiteit en buurtparticipatie centraal staan.
4. **Sociaal fruit** als dé oplossing voor de lange termijn voor het dagelijkse onderhoud en beheer van het maatschappelijk groen en daarmee dé kans om een breed participatieaanbod voor burgers – autochtoon en allochtoon, vitaal en kwetsbaar - neer te zetten.

5.

Partners en pilots

Opvallend in de gesprekken waren het enthousiasme en de energie die steeds naar voren kwamen bij de gesprekspartners om de fruitconcepten daadwerkelijk een stap verder te helpen. Verrassend was ook de snelheid waarmee mogelijkheden werden geboden om pilots te starten. Veelvuldig werden praktische adviezen ingebracht om met zelfstandige pilots te starten of met de concepten aan te haken bij lopende programma's of projecten, bekend via het eigen netwerk.

5.1

De partners

Veel organisaties hebben aangegeven partner te willen zijn of hierover minstens serieus na te willen denken als de concepten een stap verder zijn.

Landelijke partners:

Grontmij, NISB (via Grontmij), VerenigingSportGemeenten, Stichting Landschapsbeheer (centraal), Verwey-Jonker Instituut in samenwerking met Movisie, en NIGZ zijn potentiële partners voor de verdere uitrol van de fruitconcepten.

Specifiek nog nader te verkennen is de samenwerking met het groene onderwijs en de SEV in verband met experiment volkshuisvesting CPO-HuurWensWoning.

Lokale partners:

Dit is maatwerk, maar in beeld zijn partijen als gemeenten, Stichting Landschapsbeheer Gelderland, de GGD, lokale fruittelers, scholen, pomologenverenigingen, imkers, zorgorganisaties, welzijnorganisaties, sportverenigingen, ondernemers en lokale burgerinitiatieven zoals

Transitiontowns (zie www.transitiontowns.nl).

De gesprekspartners van deze verkenning hebben allen aangegeven graag betrokken te willen blijven bij de verdere ontwikkeling en uitvoering van de concepten.

5.2 De pilots

Tijdens de gesprekken zijn er verschillende kansen in lopende programma's naar voren gekomen, om de concepten op relatief korte termijn lokaal uit te rollen:

Lopende programma's:

- a. **De beweegvriendelijke omgeving, fysiek en sociaal.** Een nieuw programma van VWS/VROM waarvoor inmiddels middelen beschikbaar zijn gesteld voor zes jaar om elf pilots in gemeenten uit te voeren en te monitoren. De uitrol is neergelegd bij een breed consortium, waarvan NISB trekker is. In dit kader is een pilot "Fruit en Spelen" in een van de elf deelnemende gemeenten genoemd als mogelijk voorbeeld van multifunctioneel gebruik van open sportaccommodaties. De gemeente Amsterdam heeft aangegeven zo'n pilot serieus te willen onderzoeken.
- b. **Het convenant Jongerenopgezwondgewicht, JOGG.** Het Convenant Gezond Gewicht, waarin 27 landelijke (koepel)organisaties zijn verenigd, zet de komende vijf jaar in op een effectieve en duurzame bestrijding en preventie van overgewicht, vooral bij jongeren. Het Convenant biedt ondersteuning aan gemeenten met behulp van de JOGG-aanpak. Deze aanpak is gebaseerd op social marketing en publiek-private samenwerking. De bedoeling is om de komende jaren de JOGG-gemeenten uit te breiden van zes naar zeventig gemeenten. Er ligt een aanvraag vanuit de Christelijke Hogeschool Windesheim bij ZonMw voor de eetbare wijk, het stimuleren van groente- en fruitconsumptie in sociaal-economisch zwakkere wijken voor de JOGG-steden Den Haag en Zwolle. Doel is om o.a. effectieve interventies te ontwikkelen voor een beweegvriendelijke omgeving. Via het contact tussen het lectoraat Joop ten Dam en InnovatieNetwerk liggen er kansen om een pilot te kunnen starten in Zwolle en Den Haag.
- c. **De programma's Lokaal Actief van het NIGZ, inmiddels in 30 gemeenten.** Lokale programma's gericht op overgewicht en gezonde voeding voor alle doelgroepen. Er ligt geen concrete vraag voor een pilot. Eventueel meeliften via het NIGZ met deze lokale infrastructuur.

Eigen Pilot(s):

Naast snel inspelen op lopende programma's en financiering, is er de mogelijkheid om vanuit InnovatieNetwerk een onafhankelijk eigen programma van eisen op te stellen. Dit betekent dat InnovatieNetwerk in gesprek dient te gaan met partners over een programma van eisen en co-financiering voor de duur van het pilotproject.

6.

Aanbevelingen

De maanden september tot en met november 2010 zijn gebruikt voor een eerste verkenning. In de maand december is de rapportage intern binnen de staf van InnovatieNetwerk besproken en zijn er keuzes gemaakt. Met de deelnemers aan de bijeenkomst in Benthuizen is afgesproken dat de uitkomsten van de verkenning en de vervolgstappen zullen worden teruggekoppeld.

Vervolgstappen voor 2011:

1. Ga op korte termijn aan de slag met de maatschappelijke doorbraak zoals verwoord in 4.3, punt 1: **“de maatschappelijke openbare ruimte onderneming”**.

Een belangrijke eerste stap is om de gedachtes tot nu toe praktisch te ordenen. Een ordening aan de hand van het inzetten van twee leertrajecten in de vorm van pilots rondom de twee concepten “Fruit en Spelen” en “De Buurtboomgaard”. In kleine stappen geformuleerde uitgangspunten uitproberen en kijken wat er gebeurt in een proces op weg naar dé gewenste maatschappelijke doorbraak: “de maatschappelijke openbare ruimte onderneming”.

2. Onderzoek in hoeverre de maatschappelijke doorbraken in 4.3, de punten 2 en 4, hierbij betrokken kunnen worden.

3. Organiseer één of meerdere verdiepingssessies met een beperkt aantal partijen over de **“maatschappelijke openbare ruimte onderneming”**.

Kernvragen voor een dergelijke sessie zijn:

- Hoe te komen tot een duurzaam businessmodel waarin zowel maatschappelijk als economisch rendement centraal staat?
- Op welke wijze geven we vorm aan een fruitcoöperatie, om zo burgers tot stadsfruittelers te maken (PPPS)?

- Welke geschikte en beschikbare locaties zijn er voor de uitvoering van twee pilots als voorbeelden van een maatschappelijke openbare ruimte onderneming? En wat is op hoofdlijnen het programma van eisen (PvE) van deze twee (verschillende) pilots?
- Durf in ieder geval ook te kiezen voor een pilot in een grote plattelandsgemeente. Experimenteer **ook** buiten de Randstad om!
- Wat zijn de (on)mogelijkheden van projectsubsidies voor de ontwikkeling en uitvoering van de twee pilots?

Verwerk de uitkomsten van deze sessie(s) in een gericht actieplan om zo in 2011 uitvoering te geven aan twee pilots: de bomen de grond in! Een uitvoeringsplan is opgesteld in samenwerking met de definitieve partners.

4. Neem contact op met de Bomenstichting, in verband met hun onderzoek op korte termijn naar (alle) openbare fruitboomgaarden en fruitinitiatieven in Nederland. Dit doen zij in verband met de prijsvraag in samenwerking met het radioprogramma **Vroege Vogels**. De winnende publieksprijs 2010 was: in elke stad of dorp een eigen openbare boomgaard.

5. Onderzoek gericht de (on)mogelijkheden om autonoom met een eigen programma van eisen vanuit InnovatieNetwerk, de partners en financiering te vinden. Met een eigen PvE – zonder te veel bureaucratie en met een eenvoudige organisatie – bij lopende programma's zoals het JOGG, de beweegvriendelijke omgeving of bij gemeenten in gesprek gaan over mogelijke samenwerking. Probeer private investeerders aan de pilots te binden.

6. Fruit inzetten als breekijzer om te komen tot open, landschappelijke sportaccommodaties is nog steeds een interessant concept. Zeker met het gegeven dat 99% van de sportaccommodaties nog bestaat uit gesloten sportparken. Daar is in theorie een grote maatschappelijke doorbraak in te forceren. Belangrijke belemmerende factoren die te verwachten zijn: weerstand vanuit sportverenigingen (met name de voetbalverenigingen), de gevoeligheid en belangen binnen de lokale politiek en de moeilijkheid om krimp van sportvelden goed in te kunnen schatten in relatie tot de langere termijn. Genoemde belemmeringen kunnen veel politiek gedoe, bureaucratie en daarmee vertraging opleveren.

Mijn advies is om ten aanzien van dit concept verder in gesprek te gaan met de voorlopers van open sportaccommodaties, in dit geval de gemeente Amsterdam en Maastricht. Onderzoek of de gekozen maatschappelijke doorbraak praktisch vertaald kan worden – in de vorm van een pilot – naar de geformuleerde uitgangspunten bij open sportaccommodaties in deze twee gemeenten.

Bijlage I: Vragenlijst

1. Het concept met de twee projecten heeft als doel om een doorbraak te realiseren of een waardevolle bijdrage daaraan te leveren.
 - a. WAAROM zullen “Fruit en Spelen” en “De Buurtboomgaard” tot een doorbraak leiden?
 - b. Wat zijn de randvoorwaarden waar beide projecten dan aan zullen moeten voldoen?
2. Wat zijn de belangrijkste elementen die terug moeten komen in het concept, ten aanzien van **de formulering** en **de aanpak**, wil het kansrijk en vernieuwend zijn?
3. Wat zullen dé belemmeringen zijn waarom we dit **NIET** voor elkaar krijgen?
4. Wat zijn de oplossingen om het **WÉL** voor elkaar te krijgen?
5. Wat kan dit concept voor uw organisatie betekenen?
6. Waarom zal uw organisatie hier een bijdrage aan willen leveren en in welke vorm? Zo ja, zijn er specifieke voorwaarden te benoemen?

Bijlage 2: Respondenten

Er zijn in totaal 16 verkennende gesprekken gevoerd met de volgende personen:

Naam	Organisatie	Functie
Remco van Greven	Gemeente Deventer	Programmamanager Sport
Dirk-Albert Prins		Programmamanager Samenlevingsopbouw
Edgar van Groningen	Christelijke Agrarische Hogeschool CAH	Kennismakelaar duurzame ontwikkeling CAH Dronten
Jack Stroeken	Stichting Echt Eten in de Eemstad	
Jan Habets en Roel van Dijk	GroentenFruit Bureau	Directeur
Hans Kaljeé	Plant Publicity Holland PPH	Directeur
Gerrit de Koe	Gemeente Amsterdam	Projectmanager De Groene Stad
Maarten Davelaar	Gemeente Amsterdam	Bomenconsulent
André Dejeu	Verwey Jonker Instituut	Teammanager sportaccommodaties
Gerrit Jan Van Herwaarden	Vereniging Sport Gemeenten VSG	Onderzoeker, auteur
Sander Nijhuis	Stichting Landschapbeheer Nederland	Landelijk projectleider combinatiefuncties
Rob le Rutte	Stichting Landschapbeheer Gelderland	Directielid
Maarten Stiggelbout	Stichting IJsselboomgaarden	Projectleider Landelijk
Sieb Koning	NIGZ	Hoofd adviseur en projecten
Michiel van Rijn Alkemade	NFO	Secretaris
Onno Zwart	Heijmans Vastgoed	Senior adviseur gezonde voeding en beweging
Jannie Schonewille	Heijmans sportengroen	Directeur
Chris Veldhuysen	Grontmij	Conceptontwikkelaar
	Movisie	Directeur Randstad Zuid Vastgoed, vastgoedontwikkeling
		Senior adviseur Leefbaarheid
		Senior adviseur Samenlevingsopbouw

Cities of Fruit & Honey – Report of a theme investigation
Marleen van der Kolk, advice & projects
InnovationNetwork report no. 11.2.269, Utrecht, June 2011

Food security is one of the most urgent challenges currently facing the world. Food production will have to increase dramatically if the needs of an estimated nine billion people are to be met by 2050. Cities are taking a more central role in trying to solve the food problem: throughout the world, within Europe and in the Netherlands. The eating habits of city-dwellers and the physical, social and economic impact this is having on the city is becoming an increasingly important social issue. This does not only involve the production and consumption of food, but also the revitalization of inner city areas, biodiversity, social cohesion, recreation, education, care, health and even the empowerment of vulnerable members of society.

We are currently witnessing a cautious countertrend among city-dwellers to join forces with other members of the community and produce food in their own neighbourhood or district, to grow fruit and harvest it together. Allotments, neighbourhood vegetable patches, communal orchards and urban farming have become very popular among people who live in the city. We are seeing more and more community-based resident initiatives whereby fresh fruit and vegetables are harvested and shared, and any profits are used for the benefit of the local population. Some cities already boast thriving bee-keeping communities. Despite the fact that the world-wide bee mortality is affecting urban bees as seriously as bees in the countryside, bee populations in cities seem to be coping much better. This has stimulated cities to pay more attention on bee populations and the art of bee-keeping.

In our country, owning an orchard with standard trees or low-growing fruit plants has not been a profitable investment for many years now. During the economic crisis of the 1930s, the fruit-growing sector was the only sector to thrive without government funding. In fact up until World War II, the fruit sector in Limburg and the area around the rivers was flourishing. Fruit was an important source of income in Limburg, partly thanks to the associated bee products such as honey biscuits, cider and vinegar and drying in bread ovens. As a result of innovation, changing tastes over the years and the lack of a clear fruit culture, many older Dutch species became extinct. The innovations were designed to simplify harvesting, increase the production ratio per tree and reduce the work that went into tending the trees. People's tastes turned to large, firm, sharp-tasting fruit, and many types simply disappeared from the range.

Fruit (from standard trees) is still a profitable economic investment in countries like Germany and England, partly due to the increasing popularity of bee-related products. For example, there is a flourishing juice and jam culture in these countries.

Looking at it from this perspective, there are certainly opportunities for the Dutch fruit industry to close the gap between city-dwellers and the fruit-growing sector, and perhaps to give fruit a more important place in the day-to-day lives of young people and their parents. Increased interest among city-dwellers (both young and old) in growing and harvesting fruit together is a good starting point for introducing 'social tasty fruit', and at the same time breathing new life into traditional trades like bee-keeping, fruit tree farming (standard rather than low-growing trees) and fruit production. This may even help to safeguard these traditional vocations into the future.

The initial feasibility study for the 'Fruit and Play' and 'Community Orchard' concepts involved 16 interviews with representatives from the network. The findings from these interviews provided us with insight into the social breakthrough that would enable the concepts to be realized and how to go about it. The key innovation question was: How can we make maximum use of public space to grow significant amounts of fruit? Various angles were taken into account, including the economic, communal, ecological, social, health, property, public space, fruit and bee perspectives.

The central theme in the findings from these interviews was the abundance of values that can often be implicitly tied up with the concepts. The challenge: how can we sharpen our focus on both the human and economic, as well as the social value of the two fruit concepts? Fruit allows us to take a multi-faceted look at social issues. The term holistic fruit was even mentioned.

The people being interviewed often stressed the fact that fruit is close to people's day-to-day lives; it is attractive and concrete. Everyone has some kind of attachment to fruit. It stands for fun & enjoyment, harmony (young & old), gathering fruit and making a delicious apple pie. Fruit can be an important factor in uniting people in deprived areas (much like sport), as well as in the areas where the city borders on countryside or landscape. As fruit has the potential to generate a broad and cohesive package at the local level, it will be possible to

stimulate participation and enterprise among citizens and vulnerable individuals; a concrete example of New-style Welfare! The debate about ownership of public spaces and the recent habit of using them productively for the local economy (edible public spaces) was also a subject regularly raised during the interviews.

The range of values discussed in the interviews stem from eight important social issues:

1. The development of new views on public space in cities and villages; a broader perspective when considering solutions to social problems.
2. Not only think comprehensively, but also act comprehensively in the interests of a united community!
3. The idea that physical space has an impact on exercise, which is becoming more deeply engrained in society. Designers, architects and urban planners are keener to create an exercise-friendly environment in built-up areas.
4. In the case of new and existing sports facilities, the current trend is towards open, multifunctional and landscaped sports parks, where sport, leisure and landscape go hand-in-hand.
5. The WMO [Social Support Act] has prompted a New-style Welfare movement, in which entrepreneurship & civic participation have become important issues. A differentiated supply within the fruit concepts would be a good way of linking this to care for, and participation by, more vulnerable groups;
6. The threat to biodiversity in urban areas.
7. City-dwellers feel no involvement with fruit farming.
8. A healthy lifestyle for young and old: healthy food and exercise.

The interviews highlighted four social breakthroughs, which could provide a basis for implementing the concept in the form of pilots:

- The development and implementation of a management company, with the working title '**the social public space company**'. It should be a collaboration between residents, private parties and government, revolving around a healthy lifestyle, local produce, participation and enterprise.
- Use fruit to encourage biodiversity on the edges of inner cities and urban areas (**holistic fruit**), and to promote specialist trades such as bee-keeping and the maintenance of standard fruit trees.
- Use the concept of **sport fruit** as an instrument to transform closed sport accommodation into open, landscaped and multifunctional parks, where biodiversity and local participation are paramount (roughly 99% of sport parks are closed outside sporting hours).
- **Social fruit** could be the long-term solution to the daily maintenance and management of public green spaces, and creates a golden opportunity for encouraging citizens, newcomers and groups of vulnerable people to participate in society.

To do justice to the findings from the interviews with the network and to accomplish the required link between the fruit-growing sector and ordinary citizens, all the ideas and insight collected up until now must be properly (and practically) organized. It should be organized on the basis of two learning processes in the shape of pilots exploring

two concepts: 'Fruit and Play' and the 'Community Orchard': take small steps to test the principles formulated, and then wait to see what happens in this process that should lead to a long-awaited social breakthrough.

Finally, we would like to add a few suggestions that we consider to be vital when choosing locations for the pilots and for the actual content and follow-up of the pilots:

- Include one large rural municipality in the choice of pilot locations.
- Make finding structural solutions for the maintenance and management side the key goal of the pilot.
- Be receptive to divergent local input from residents and social organizations.
- Focus on both social and economic yields. Involvement of private parties can provide the continuity needed for the maintenance and management side.
- Make conscious decisions focusing on specific goals; this will prevent too many local parties from wanting to have their say.

